

SOCIOEKONOMINIŲ IR SOCIOKULTŪRINIŲ NAUJOVIŲ DIEGIMAS LIETUVOS KAIME

Daiva Šeškauskaitė

Vilniaus universiteto Sociokultūrinių tyrimų centras

Anotacija

Šis straipsnis skirtas naujovių diegimo kaime, sprendžiant ekonomines problemas, analizei. Jame aptariama, kaip žinių vadybos principai gali būti panaudoti kooperatinėje veikloje. Loginės analizės tyrimo metodas naudojamas vertinant kaimo plėtros politikos tikslus ir gyventojų reakciją, juos įgyvendinant. Aptariama informacijos paieška, sklaida, jos įsisavinimas, vidiniai ir išoriniai veiksniai. Šis metodas padeda įvertinti dabartines naujovių įsisavinimo bei pritaikymo kaime problemas bei pateikti rekomendacijas šiai politikai tobulinti.

Pagrindiniai žodžiai: kaimo plėtra, naujovių pritaikymas kaime, gyvenimo kokybė.

Įvadas

Straipsnio mokslinė problema, naujumas ir aktualumas

Bendras 2007–2013 metų *kaimo plėtros* strategijos tikslas – užtikrinti augimą, didinant žemės ir maisto bei miškų ūkio konkurencingumą, sukuriant galimybes ekonominės veiklos kaime įvairinimui ir gyvenimo kokybės kaime gerinimui, tuo pačiu puoselėjant esamas gamtines, kultūros ir kitas vertybes, mažinant skirtumus tarp miesto ir kaimo bei tarp regionų. Strategijoje išskelti globalūs tikslai: klestinti ekonomika, aplinkos ir kraštovaizdžio vertybių stiprinimas; kaimo ekonominės veiklos įvairinimas ir įsidarbinimo galimybių didinimas. Vienas iš svarbiausių Europos Sąjungos kaimo plėtros politikos tikslų – gerinti gyvenimo kaimo vietovėse kokybę ir skatinti ekonominės veiklos įvairinimą. Šiame straipsnyje analizuojamas naujovių įsisavinimas bei pritaikymas kaime, šeimos ūkyje. Svarstoma, ar šios naujovės padeda gerinti gyvenimo kokybę. Tyrimo objektas – naujovių įsisavinimo bei pritaikymo procesas ir jo rezultatai.

Problema. Kaimas nuo senų senovės buvo lietuviams pagrindinis maisto šaltinis, o susikūrus Lietuvos valstybei, tautos telkimo ir išlikimo prieglobstis, pasaulėžiūros ir pasaulėjautos varomoji jėga. Tuo tarpu šiuolaikinė politika kaimo gyventojus varo į neviltį.

Aktualumas. Straipsniu siekiama atkreipti dėmesį į naujovių įsisavinimo kaime klausimus. Ar dabartinė

žemės ūkio politika, struktūriniai pokyčiai ekonomikoje, apskritai, kompleksinė kaimo gaivinimo strategija padės išgyventi ir išlikti žmogui kaime? Ar tikslinga parama ir ar ji pasiekia kaimo žmones? Ar žemės ūkio veikla, buvusi pagrindine, prarado dominuojančią poziciją? Ar dabar vykdoma Vyriausybės politika siekiama sustabdyti kaimo gyventojų žmonių emigraciją?

Tikslas – išanalizuoti naujovių įsisavinimo bei pritaikymo kaime dominuojančią patirtį, atkreipiant dėmesį į ekonominio gyvenimo gerinimą ir pasiskirstymą darbais tarp vyrų ir moterų.

Tyrimo uždaviniai:

1. Išnagrinėti besikeičiančius ekonominio vystymosi žemės ūkyje etapus.
2. Išanalizuoti naujovių įsisavinimo bei pritaikymo kaime dominuojančios patirties gerąsias ir blogąsias puses nuo įstojimo į Europos Sąjungą.
3. Ištirti, kaip naujovių įsisavinimas kaime keičia pasidalinimą darbais tarp lyčių.
4. Remiantis anketų ir interviu analize pateikti naujovių pritaikymo kaime modelio aprašą.

Teoriniai tyrimo pagrindai

Siekiant išsiaiškinti naujovių įsisavinimo bei pritaikymo kaime patirtį, pasirinkta kokybinio tyrimo metodologinė raiška.

Leonas Mulevičius knygoje „Kaimas ir dvaras Lietuvoje XIX amžiuje“ aiškina jų santykių ypatumus bei problemas XIX amžiuje (Mulevičius 2003). Jis nagrinėjo XIX a. valstiečių paprotinę teisę, jų ūkį, gyvenimą, žemės reformos klausimą, baudžiavos panaikinimo įgyvendinimą, servitutus, kaimo bendruomenės ir valstiečių ūkių formavimąsi bei atskiras ūkio šakas. Autorius pateikė vertingą Rusijos geografų draugijos Šiaurės Vakarų skyriaus surinktą medžiagą apie žemės ūkio padėtį ir jos panaudojimą. 1872 metais išspausdintoje brošiūroje randame žinių apie tuometinius verslus ir žemės ūkio padėtį.

Anelė Vosyliūtė straipsnyje „Kaimas: erdvė ir žmogus“ nagrinėja kaimo aplinkos bruožus, šios erdvės

(žemės) vertybes ir ypatumus, žmonių ir vietovės tapatumo įvairovę. Rašydama apie žemės vertės reikšmę žmogaus gyvenimui Anelė Vosyliūtė konstatuoja: „Ryšį su tėviškės žeme svarbu palaikyti jaunimui, kurio būdingi vaidmenys – piligrimo, turistų, migranto, neprisirišusio prie pastovaus darbo ir nuolatinės vietos, nes kitaip negalėtų dalyvauti pasaulio įvairovėje, jo daugiakultūriškume, o nerizikuodami negalėtų kaupiti naujos egzistencinės patirties. Respondentų vertinimai – labai priešaringi. Jie žavisi gamtine kaimo aplinka, natūralia erdve, lėtesniu gyvenimo tempu, tačiau, jų nuomone, čia trūksta geresnio susisiekiimo, investicijų, pramogų (Vosyliūtė, 2010, p. 12, 16).

Luobikienė ir Butkevičienė straipsnyje „Kaimo gyventojų sociokultūrinio portreto bruožai“ nagrinėja, ar pokyčiai nūdienos Lietuvos kaime gali būti siejami su socialiniu ir kultūriniais nuosmukiais. Išvadose jos teigia: „Empirinio tyrimo rezultatai rodo, kad kaimo žmonių subjektyvios gyvenimo kokybės suvokimas priklauso nuo pasirinktos gyvenamosios ir vietovės atitikimo jų lūkesčiams (subjektyvus veiksnys), taip pat nuo kaimo infrastruktūros išvystymo ir vietinės valdžios rūpestingumo (objektyvūs veiksniai)“ (Luobikienė, Butkevičienė, 2010, p. 31–38).

Skurdenienė ir Šeškauskaitė straipsnyje „Lyderių vaidmuo Lietuvos kaime: ekonominio išsivystymo ir lyčių lygybės aspektai“ nagrinėja lyderystės klausimus. Išvadose pabrėžiama, kad siekiant kaimo vietovių augimo, užimtumo ir tvaraus vystymosi reikalinga įvairovė. Svarbu stiprinti moterų dalyvavimą naujų ekonomikos sektorių, kaip telekomunikacijų, laisvalaikio paslaugų ir aplinkos gerinimo veikloje. Kaimo verslumui kelti reikia skatinti vietos valdžios institucijas, kad jos finansiškai paremtų besikuriantias įmones. Karjeros siekimas kaimuose ir miestuose skiriasi. Miestuose karjera siejama su aukštu postu ar užimama vieta. Tokių reiškinį kaime galima nagrinėti įmonėse, besikuriantiose kaimuose. Nedideliuose ūkiuose karjera siejama su šeimos verslu ir dažniau pasireiškia paveldimumu, kai verslas perduodamas sūnui, dukrai ar kitam giminės atstovui (Skurdenienė, Šeškauskaitė, 2010, p. 39–48).

Minėti autoriai aptarė atskirus kaimo raidos etapus. Mes norime apibendrinti jau esamą medžiagą ir numatyti žemės ūkio plėtojimosi gaires kaime.

Tyrimo metodika

Tyrimo naudojamas loginės analizės metodas, anketinė apklausa, ekspertų interviu, įvairių šaltinių (žinybų, žodynų, enciklopedijų) lyginamoji analizė. Aprašomasis mokslinės literatūros turinio analizės metodas taikytas, analizuojant Lietuvos ir kitų šalių naujų ūkių įsisavinimo tyrinėtojų nagrinėtą patirtį. Lyginimo metodas naudotas, nagrinėjant naujų ūkių įsisavinimo aspektus įvairiose verslo šakose ir srityse. Anketinės

apklausos metodas taikytas, analizuojant gyventojų nuomonę apie naujų ūkių įsisavinimo patirtį kaime. Ekspertų interviu naudotasi apklausiant tyrinėtojus ir kaimo raidos politikos rengėjus. Loginis tyrimo metodas naudojamas, siekiant išanalizuoti ir susumuoti turimą medžiagą, apibendrinti turimus rezultatus.

Tyrimas buvo vykdomas keliais etapais. Pirmiausia surinkta mokslinė literatūra buvo sugrupuota ir išanalizuota. Sudarius anketą buvo apklausta 60 ūkininkų. Susumuotos anketinės apklausos informacija buvo lyginama su jau turima medžiaga.

Istoriografinė agrarinės politikos kaitos analizė

1905–1907 m. revoliucijos laikotarpiu Rusijoje, taip pat ir jos valdomoje Lietuvoje buvo vykdoma diskriminacinė agrarinė politika, kuri turėjo išsaugoti dvarininkų žemėvaldą. „Caro patvaldystė savo agrarinė (ir bendrąja) politika poreforminiu laikotarpiu siekė išsaugoti dvarininkinę žemėvaldą ir neatskiriama su ja susijusią dvarininkinę monarchiją. <...> Šiems siekiams įgyvendinti turėjo būti taikoma visų „ne rusų kilmės“ žmonių diskriminacija ekonominėje, socialinėje, politinėje ir kultūrinėje srityse“ (Bičkauskas-Gentvila, 1970, p. 121).

Sovietinės aneksijos laikais akcentuotas „kolūkių“ ir „tarybinių ūkių“ steigimas bei kaimo gyventojų perkėlimas į gyvenvietes, taip siekiant sukurti „materialinę – techninę komunizmo bazę“ (Lesčius, 1970, p. 5). Kaimo pertvarka kaime turėjo atitikti bendrą Sovietų sąjungos žemės ūkio politiką. Kaimo gyventojų perkėlimas į gyvenvietes buvo vertinamas kaip teigiamas socializmo politikos žingsnis, nekenkiantis žmonėms, o priešingai – sąlygojantis pažangias ekonomines ir socialines permainas, kuriantis naują gyvenimo būdą: „Kaimo gyventojus perkėlus į gyvenvietes, susikūrė kolūkiniai kaimai. Pagal numatytus planus tokie kaimai palaipsniui virs sustambintomis miestų tipų gyvenvietėmis su gerai sutvarkytais gyvenamaisiais namais, komunaliniu aptarnavimu, buitinėmis įmonėmis, kultūrinėmis ir medicinos įstaigomis“ (Lesčius, 1970, p. 19). Buvo mėgstama kartoti skambias frazes: „Nugalėjus socialistiniams gamybiniais santykiams, susiformavęs socialistinis gamybos būdas sudarė sąlygas plačiai vystyti gamybinėms jėgoms, kilti ekonomikai ir kultūrai“ (Bendžius, 1970, p. 50).

Atkūrus Lietuvos nepriklausomybę pokyčiai kaime buvo patys radikaliausi ir jie iki šiol vertinami labai priešaringai. Antai Jonas Panamariovas teigė: „Išanalizavus 2000–2002 m. statistikos duomenis, matyti, kad šalies ūkio ekonominė situacija kasmet gerėja, o bendro vidaus produkto augimo tempai yra vieni didžiausių Europoje. Neabejotina, prie šių pasiekimų deramai prisidėjo ir Lietuvos žemdirbiai. Tačiau, nežiūrint į tai, tarp kasdienės kritikos sulaukiame ir

pareiškimų, jog nepatenkinama padėtis žemės ūkyje, ypač pieno sektoriuje, susiklostė dėl to, kad nėra racionalios žemės ūkio ir kaimo plėtros politikos bei ilgalaikės strategijos“ (Panamariovas, 2003). Žemės ūkio ir kaimo plėtros strategijoje, stojant į Europos Sąjungą, pagal derybų ES rezultatus, buvo numatyta 1,2 mlrd. Lt.

Ruošiantis stoti į Europos Sąjungą buvo teigiamai vertinamas laisvas išėjimas į ES rinką ir įgyvendinamos programos (pavyzdžiui, SAPARD), skirtos Lietuvos ekonomikos konkurencingumui padidinti toje rinkoje, kurioje žemės ūkis vaidino užėmė vieną iš svarbių sektorių. Pasinaudota ES fondų pagalba ūkių infrastruktūrai gerinti, įmonėms modernizuoti, regioniniams ekonominės plėtros skirtumams mažinti.

Vykdamas bendrą Europos Sąjungos žemės ūkio politiką skatinama kurti stambias žemės ūkio įmones. Lyginant įmones su fiziniiais asmenimis, užsiimančiais individualia veikla arba pagal verslo liudijimus, didelės įmonės turi daugiau privalumų: joms lengviau gauti paramą, gauna didesnes išmokas, jos remiamos įvairiais kitais būdais. Ši ekonomikos kryptis žemės ūkyje yra svarbus veiksnys gamybai plėtoti. Tačiau tuo laikotarpiu Lietuvoje padarytos klaidos iki šiol neištaisytos: okupacijos laikotarpiu sukurta gamybinė infrastruktūra buvo orientuota į didelius gamybos mastus, bet pereinant prie laisvosios rinkos ji buvo sunaikinta. Didelės fermos, sandėliai, technikos kiemai išliko tik kur ne kur ir juos perėmė didžiulės įmonės arba bendrovės ir tik išimtiniais atvejais – stambūs ūkininkai. Tai įrodo, kad vienam ūkininkui išsilaikyti, esant dabartinei žemės ūkio politikai, nėra galimybių. Sunkiai steigiasi kooperatyvai: ūkininkų nepasitikėjimas vienas kitu bei nestabili kainų politika verčia šio verslo nepradėti.

Buvusios kolūkinės gyvenvietės, kurios atsirado išskėlus gyventojus iš vienkiemių, šiuo metu yra nepritaikytos ūkininkų ūkių funkcionavimui. Nuosava arba nuomojama žemė – toli, todėl norint ją įdirbti reikia su technika važiuoti iki 10–20 kilometrų, o mažuose kaimuose nėra vietos šiai technikai laikyti. Ūkiniai ryšiai nefunkcionuoja: anksčiau veikianti turgaus sistema – nestabili, o patys ūkininkai pagamintos produkcijos iš savo namų pardavinėti negali. Dabartinė žemės ūkio politika nesudaro sąlygų mažiems ūkiams normaliai funkcionuoti. Susikūrusi miestų ar miestelių turguose korupcinė sistema sąlygoja, kad perpardavinėtojai ūkininkų produkcijos nepriima arba sudaro jiems neįmanomas prekybos sąlygas. Veikianti sistema apsunkina ne tik jų produkcijos realizavimą, bet ir apsirūpinimą jų veiklai būtinomis priemonėmis

Klestintis žemės ūkis visais laikais reikė valstybės stiprinimą, jos ekonomikos augimą, savininkų gyvenimo sąlygų gerėjimą, nesvarbu kas už šių skambių žodžių slypi ar slypėjo: dvarininkų žemėvalda, stambių ūkių atsiradimas, kolūkiai, o dabar kooperatyvai.

Tačiau tai niekada nereiškė gerovės paprastam kaimo žmogui. Sovietinis žmonių perkėlimas į gyvenvietes pagal poveikį kaimo gyventojams dabar gali būti lyginamas su masine migracija į miestus ir kitas šalis. Visi šie pavyzdžiai rodo, kad anksčiau baudžiauninkas, vėliau – nedidelį ūkį valdęs valstietis, dar vėliau kolūkietis, o dabar smulkusis arba vidutinis ūkininkas mažai kada galėjo ir iki šiol negali pasiekti aukštesnio pragyvenimo lygio.

Susumuojant buvusių baltų – slavų – germanų tautų teritorinį, kalbinį, kultūrinį, ekonominį ir politinį bendrumą bei skirtybes galima apžvelgti ir Lietuvos valstybės raidą nuo jos susidarymo iki šių dienų. Lietuvos valstybės susiformavimas ir sugebėjimas išsilaikyti nepriklausoma (su atskiromis dalimis kaip Aukštaitija, Žemaitija ir kt.) apima laikotarpį nuo 1009 m. iki 1569 m., po to nuo 1918 m. iki 1940 ir nuo 1991 m. iki 2004 m. Taigi Lietuva kaip savarankiška valstybė, sauganti savo nepriklausomybę, ją turėjo 595 metus. Visą kitą laiką Lietuva buvo kitos valstybės sudėtyje arba „sajungoje“. Ši jos chronologinės raidos analizė parodė, kad Lietuva ilgus amžius nesugebėjo išlaikyti valstybės vientisumo, išspręsti vidinių konfliktų, o nesutarimų varginama nesugebėjo ilgai išlikti vieninga, savo krašto gėrio siekianti tauta.

Dažnai valdžios atstovai, vejami baimės, stengėsi tartis su kitomis valstybėmis dėl prisijungimo ar dėl žemių atidavimo. Nesugebėdama tartis dėl esminių klausimų ir kovoti dėl savo teisių, prieškarinio Lietuvos vyriausybė buvo priversta atiduoti Vilnių lenkams, vėliau – Klaipėdos kraštą Vokietijai. Seime (tiek tada, tiek ir dabar) buvo dirbama neefektyviai, ginčijamasi ir nebuvo pasiekta vieninga nuomonė svarbiausiais valstybei klausimais. Visi šie nesutarimai neigiamai veikė (ir veikia) kaimo žmones. Į šiuos argumentus turėtų sureaguoti ir dabartinė Lietuvos valdžia, nes „valdžios galvų“ politika rodo, kad jos nemoka, o gal ir nenori (savo skirtingų interesų grupių įtakojama) ar neišgali būti vieningos ir priimti ne sau, o visai valstybei ir joje gyvenantiems žmonėms priimtinius sprendimus.

Tai liečia ir žemės ūkio politiką. Įvairiausi nesutarimai, karai, „unijų“ ir „sajungų“ su kitomis valstybėmis sudarymas buvo motyvuojamas saugumu ar žemių prijungimu bei jų išlaikymu. Prieš susidarant Lietuvos valstybei vyko grobikiški karai dėl žemės. Susikūrus valstybei buvo norima valdyti didelę teritoriją. Būdama „Tarybų“, o dabar Europos sąjungoje Lietuva turėjo ir turi teritorijos stabilumą, bet praranda savo tautiškumą, tautinę pasaulėjautą. Istorinės raidos analizė rodo, kad visais laikais buvo vedama gan panaši ir tik „valdžioms“ patogi žemės ūkio politika.

Naujovių kūrimas ir įgyvendinimas kaime

Kaimo plėtros 2007–2013 metų programoje veiksmai, nesusijusiems su žemės ūkiu plėtoti, skirta di-

delė parama. Tačiau kaimo vietovių gyventojams pritrūksta informacijos bei tam tikrų įgūdžių, kad jie galėtų pasinaudoti suteikiamomis galimybėmis. Mieste gyvenantys žmonės turi didesnes galimybes gauti sau reikiamą informaciją, dalyvauti įvairiuose informaciniuose renginiuose, projektuose, kelti savo kvalifikaciją, mokytis bei kurti savo verslą. Pastaruoju metu siūloma ir kaimo vietovių gyventojams bandyti kurti savo verslą kaime, pereinant prie neagrarinės veiklos, kitaip sakant, perinant prie naujos kaimo plėtros politikos. Taip pat kviečiama ieškoti įvairių pajamų šaltinių: įgyti naujas profesijas, verstis amatais.

Šis procesas vyksta kylančia kreive. Apklausus aktyvius ir teikiama finansine parama pasinaudojusius kaimo gyventojus, o ypač tuos, kuriuos galima laikyti lyderiais ir susumavus anketinės apklausos duomenis, paaiškėjo, kad vyksta poslinkiai į gerąją pusę. Žemės ūkyje dirba daug pajėgių žmonių, tačiau vykdoma žemės ūkio politika dažnai sąlygoja praradimus ir neištaisomas klaidas. Kaimiškosiose vietovėse sunkiai kuriasi naujos įmonės, amatininkų draugijos bei centrai, nors tai yra tinkama vieta tokioms įmonėms kurtis, siekiant didinti užimtumą, kelti pragyvenimo lygį ir taip atgaivinti kaimą.

Lietuvos žemės ir maisto ūkio reikšmė, lyginant jos ir kitų ES šalių bei jai nepriklausančių Vidurio bei Rytų Europos (VRE) šalių žemės ūkio ir maisto produktų konkurencingumą, priklauso nuo gamybos savikainos, produktyvumo ir nuo svarbiausių žemės ūkio produktų kainų. Kaime žemės ūkio veikla užsiimančios žmonės niekuo nesiskiria nuo miesto gyventojų, o kai kuriais atvejais jie yra ir labiau motyvuoti, gerai suprantantys savo siekius. Stambūs ūkininkai, turintys 40–60 ir daugiau raguočių, valdantys daugiau nei 200 hektarų dirbamos žemės, yra darbštūs ir atkaklūs žmonės, nebijantys rizikuoti, besistengiantys susikurti savo gerovę savo uždirttais pinigais, prisidėdami prie gyvenimo kokybės gerinimo, rašydami projektus, juos įgyvendindami ir puoselėdami geresnio rytojaus svajones. Įvairiose finansavimo programose dalyvauja energingi kaimo žmonės – asmenybės, turinčios savo tikslą ir siekiančios išgyventi, palengvinti gyvenimo ir darbo sąlygas, pakelti gamybos našumą. Kaimo gyventojai greitai perpranta naujoves ir jas pritaiko.

Lietuvos agrarinės ekonomikos instituto (LAEI) tyrimais nustatyta, kad tiesiogiai su agrariniu sektoriumi (žemės ūkio produkcijos perdirbimas, žemės ūkio mašinų, įrengimų, trąšų ir kitų išteklių gamyba, jų prekyba) susiję apie 30–35 procentai visų šalies dirbančiųjų. Ūkininkai, iki įstojus į ES, nebuvo „įrašyti į dirbančiųjų klasę“: jie nemokėjo mokesčių. Įstojus į ES, Lietuva turėjo išspręsti svarbią ekonomikos problemą – sumažinti nedarbo lygį. Dirbančiųjų skaičių galėjo padidinti dirbantys ūkininkai. Kaimo gyventojai pradėjo mokėti mokesčius, bet daug ūkininkų atsisakė

žemės ūkio veiklos, išvyko gyventi į miestus, į kitas šalis, o kai kurie ūkiai nusmuko. Europos Sąjungoje stengiamasi išlaikyti gana aukštą ūkininkų pajamų lygį. Paaiškėjo, kad toks darbo vietų kūrimas buvo naujos žemės ūkio politikos reklaminis triukas, pritaikytas kaimo žmonėms. Daug žmonių, negavę reikiamos informacijos apie susidariusią situaciją ir teikiamą ES paramą, neįvertinę savo pajėgumo, prarado viltį, tapo pažeidžiamais. Atsirado savęs menkinimo socialinės-psichologinis sindromas, atnešęs savižudybių ir mirčių laviną.

Ūkininkaujančių gyventojų amžiaus struktūra nėra palanki žemės ūkio plėtrai. Tačiau 2004–2006 ir 2007–2013 metų laikotarpiu suteikta parama padėjo įsitvirtinti jauniems ūkininkams, jų skaičius ir jų pajamos didėjo. Remiantis ūkių apskaitos duomenų tinklo duomenimis, 2004 m. sausio 1 d. buvo užregistruota 60 514 ūkininkų, iš kurių 5 104 buvo jaunieji ūkininkai. 2006 m. sausio 1 d. ūkininkų skaičius išaugo iki 86 043, iš kurių 13 136 buvo jaunieji. Kaimo plėtros programos duomenimis nuo 2005 m. gegužės 16 d. iki 2007 m. sausio 1 d. savo ūkius užregistravo trys tūkstančiai jaunųjų ūkininkų. Tai rodo apie teigiamus poslinkius šalies žemės ūkyje, kuriuos sąlygojo jauniems ūkininkams skirta parama.

Jaunesni ūkininkai sėkmingiau sugeba persiorientuoti, prisitaiko prie naujų technologijų kaitos, naujos konkurencingos aplinkos, plečia ūkius ir didina gamybos tempus. Dauguma kaime gyvenančių jaunųjų ūkininkų yra įgiję žemės ūkio išsilavinimą arba išklause privalomus ūkininkavimo kursus ūkininko pažymėjimui įgyti. Nusipirkę arba išsinuomoję žemę, jie kuria nuosavus ūkius. Norima pritraukti jaunus žmones užsiimti žemės ūkio veikla, siekiant suformuoti palankesnę žemėnaudą ir kaime dirbančių žmonių amžiaus struktūrą, kad daugėtų kaime dirbančio ir šeimas kuriančio jaunimo. Planuojama 2013 metais pasiekti, kad 20 proc. ūkininkų sudarytų asmenys iki 40 metų amžiaus ir ketinama išplėsti vidutinį ūkio dydį iki 20 ha.

Tačiau pagrindinė kliūtis jauniems žmonėms įkurti savo ūkius yra pradinio nuosavo kapitalo neturėjimas, kuris svarbus techninei bazei įsigyti ir stiprinti. Skatinant jaunuosius ūkininkus teikti paraišką paramai gauti buvo skelbiama, kad jauni žmonės pasiliks kaime, padidės jų pajamos ir padidės žemės ūkio sektoriaus konkurencingumas. Bet išryškėjo grėsmės: jaunieji ūkininkai, norintys gauti paramą, turi būti įregistravę valdą. Tam reikia turėti nuosavos ir nuomojamos žemės. Jaunieji ūkininkai neturi subrandintų ūkininkavimo tradicijų, kurios padėtų laikytis aplinkosaugos reikalavimų ir tausoti aplinkos išteklius. Todėl neretai jaunieji ūkininkai imasi aplinkai kenkiančių priemonių: perka ar nuomoja paliktus, sunkiai prieinamus, bioįvairove pasižyminčius ar mišku apaugusius plo-

tus, juos išdirba, tręšia, nenaudoja sėjomainos. Intensyvus chemikalų, ypač pesticidų ir trąšų naudojimas šių ūkininkų žemės plotuose kelia grėsmę aplinkai, ypač bitėms. Jau yra nustatyta, kad bitės žūva dėl pesticidų naudojimo.

Stambūs ūkiai yra ES ir Lietuvos žemės ūkio politikos tikslas. Siekiant įgyvendinti Lisabonos strategijoje užsibrėžtus tikslus ir stiprinant Lietuvos žemės ūkio konkurencingumą vykdomas ūkių stambinimo procesas, skatinant pirminės žemės ūkio produkcijos gamybos našumą ir konkurencingumą. Ūkininkai, turintys stambius ūkius, kviečiami investuoti į naujas technologijas, įrangą ir inovacinių metodų diegimą žemės ūkio produktų gamyboje. Taip siekiama sukurti didesnę pridėtinę vertę ir aukštesnę kokybės produkciją. Stambūs ūkininkai pasinaudoja beveik visa siūloma parama, diegdami naujoves savo ūkiuose.

Siekiant pagerinti kaimo vietovėse gyvenimo kokybę ir skatinant įvairinti ūkinę veiklą numatoma maždaug trečdaliu sumažinti žemės ir miškų ūkyje dirbančiųjų kaimo gyventojų skaičių. Tokiu būdu stambūs ūkiai išstumia mažuosius. Maži ūkiai – neekonomiški, nekonkurencingi, nekuria naujų darbo vietų, tačiau pamirštama, kad jie išsaugo kultūrinį ir tautinį tapatumą ir sąlygoja kaimų išlikimą. Šalyje vyraujantys smulkūs ūkiai, neturintys efektyviam ūkininkavimui reikalingos techninės bazės, išlaiko ekologišką ūkį – svarbų nacionalinį augalininkystės vertės svertą. Būtent smulkiuose ūkiuose išlieka augalininkystės, gyvulininkystės ir kito tautinio paveldo elementai: senosios lietuviškos gyvulių ir augalų veislės, išsaugomas lietuviškumas. Vienas mūsų apklausoje dalyvavęs respondentas pasakė, kad „kaip tik smulkius ūkius turėtų remti valstybė nacionaliniu lygmeniu arba derybose turėjo išsireikalausiti jiems reikalingos paramos“.

Svarbus klausimas kaip maži ūkiai gali būti ekologiški? Mažuose ūkiuose (5–10 ha) dirba keli žmonės. Savo žemės plotus mineralinėmis trąšomis jie tręšia labai mažai arba naudoja tręšimui mėšlą, nes savo ūkyje užaugintus javus ir daržoves jie valgo patys. Jie neturi tiek pinigų, kad galėtų ūkininkauti, gamindami daug produkcijos. Be to, jie supranta, kad gausus nedidelių plotų tręšimas kenktų jų pačių sveikatai. Tačiau mažųjų ūkių, turinčių iki 7 galvijų ir iki 5 hektarų žemės, savininkų pragyvenimo lygis nėra aukštas.

Dalyvavusieji apklausoje išskyrė palankią sodininkystei ir daržininkystei plėtoti aplinkybę – Lietuvos klimata, tačiau pažymėjo, kad trūksta šios produkcijos sandėliavimui pritaikytų patalpų. Tuo tarpu dideli ūkiai gauna dideles išmokas, augina „kitiems“, o ne sau. Jie suinteresuoti iš vieno hektaro gauti kuo didesnę derlių, nes tai jiems „apsimoka“. Naudoti sėjomainą ir kitus mišrius praktikuotinus būdus, kompostą, užarti tokią „žaliąją trąšą“ kaip lubinus ar kitus augalus, stambiųjų ūkininkų nuomone yra neefektyvu, nes

reikalauja daugiau laiko ir sąnaudų. Išryškėjo, kad ekologiškų ir natūralių produktų gamyba taip pat tampa „didelių banginių“, t.y. stambiųjų įmonių verslu.

Kaip įmanoma užauginti ekologiškai švarius, aukštos kokybės ir įvairius produktus netręšiant? Kai kurie ūkininkai atsakė: „Paimkime ekologiškus grūdus ir pažiūrėkime, kokie jie švarūs – nerasime nė vienos piktžolės sėklos“. Kaip įmanoma 30–100 ar net 300 hektarų plote auginti ekologiškai, netręšiant mineralinėmis trąšomis? Paklausus ekologiškus ūkius turinčius ūkininkus, kaip jie žiūri į tokių reiškinių, pastarieji atsakė, kad jie „tręšia atsakingai ir tam tikromis trąšomis, ir žino kaip ir kada tręšti“. Apklaustieji ekologiški ūkiai valdo 100 ir daugiau hektarų. Mažiesiems ūkiams, kaip pasakojo vos kelis hektarus turintys ūkininkai, neverta net „imtis įregistruoti ekologiško ūkio, nes jau vien registruojant ekologišką ūkį reikia sumokėti nemažą sumą. Mažiesiems visų reikalavimų neįmanoma įgyvendinti, o ir produkcijos iš mažų ūkių niekas nepriima“. Neremiami ekologiški mažieji ūkiai savaime išnyksta. Pavyzdžiui, ekologiškos veislės yra tik sertifikuotos. Tai prieštaraujanti aplinkybė, norintiems pradėti kurti ekologišką ūkį. Ūkininkas, auginantis senas paukščių ar augalų lietuviškas veisles per trejus metus turi jas pakeisti į sertifikuotas. Kaip dar galima skatinti išlaikyti lietuviškumą, jei ekologiškas produktas yra vienose „EKO“ firmose? Tai atvira pinigų rinkliava, padedanti turtėti didelėms įmonėms.

Palankios klimatinės sąlygos Lietuvoje leidžia plėtoti pieno ir mėsos ūkį, auginti kviečius, rugius, vaisius ir daržoves, linus, rapsus, cukrinius runkelius ir kitus mūsų kraštui būdingus augalus ir gyvulius. Palankios gamtinės sąlygos, pakankamas natūralus žemės našumas ir patirtis, sukaupia plėtojant pieno ir gyvulininkystės sektorių. Tačiau Lietuvos pieno gamintojai nėra patenkinti savo padėtimi. Už pieną pajamos – mažos, o dirbti tenka daug ir sunkiai. Nėra sutvarkyta pardavimo iš namų sistema, nepatrauklus pardavimas turguje. Visa tai sąlygoja, kad ūkininkai patys savo produkcijos pardavime tiesioginiam vartotojui nedalyvauja vadinamosiose ūkininkų parduotuvėse. Visa produkcija į jas suvežama ne iš smulkiųjų ir vidurinių ūkininkų, o iš stambiųjų įmonių.

Informantai tvirtino, kad patys retai gamina pieno ir mėsos produktus pardavimui, nes neturi kur jų realizuoti. Tačiau pienininkystės sektoriaus struktūra galėtų keistis, jei ūkininkai bendradarbiaudami sukurtų savo stambesnius pienininkystės ūkius, kurie gamintų didesnės pridėtinės vertės pieno produktus ir juos galėtų parduoti iš namų, turguose, ūkininkų bei visose kitose parduotuvėse. Apsunkinanti aplinkybė, norint parduoti savo produktus – nepakeliama veterinarinės tarnybos našta, tikrinant pieną ir kitus produktus, nes, informatoriaus žodžiais tariant, „veterinarinės tarny-

ba, ką nori, tą ir randa“. Dabartinis pienininkystės sektoriaus restruktūrizavimas, reikalaujant higienišku patalpų, nepriekaištingos įrangos, plaunamų tvarto sienų, daugelio apklaustųjų nuomone – tai „ūkininkų, ypač smulkiųjų, smukdymas, kad jie greičiau iš žemės ūkio išeitų“. Anot apklausoje dalyvavusių, „seniau visi tvartai buvo mediniai, niekas sienų neplovė, o pienas buvo skanus ir tinkamas. Dabar, jei sienos neplautos ar dar kas nors tikrintojui nepatinka, tuoj „somatų“ atranda“.

Paaikšėjo, kad parašę projektus, pasistatę ir įsirengę pienui laikyti ir šaldyti tinkamas patalpas, ūkininkai jomis nesinaudoja. Paklausus apie tokio reiškinio priežastis jie atsakė, kad „turint šias patalpas už pieną mokama suma nepadidėja. Už elektrą reikia mokėti, šaldymo vonią plauti, todėl geriau tiesiai nuvežti į pieno perdirbėjų punktą“. Paklausus tų ūkininkų, kurie vis dėlto naudojami pieno aušinimo ir laikymo įranga, o pieną iš jų namų paima supirkejai, šie papasakojo, kad „buvę pas vienus supirkinėtojus, bet jų pasiūlyta kaina už pieną buvusi maža.“ Susitarti nepavykus, teko supirkinėtojams pasakyti, kad už tokią kainą jie nebepristatys pieno“. Apklaustieji džiaugėsi, kad dabar pieną tiekia kitai supirkinėtojų grupei ir gauna aukštesnę kainą.

Kooperacija. Lietuvos kaimo plėtros 2007–2013 m. strategijoje pabrėžiama kooperacijos stoka ir tinkamų gamintojams organizacijų nebuvimas. Siekiant sustiprinti žemės sektoriaus konkurencingumą norima plėtoti kooperaciją, vertikalios integracijos pagrindu suformuoti gamintojų grupes ir pagerinti produktų tiekimo į rinką sistemą. Tačiau po socializme sukurto kolūkinio „bendradarbiavimo“ žmonės vangiai kuria kooperatyvus. Priežastys įvairios, tačiau gana aiškios: buvusi kolektyvizacija sąlygojo vagystes, nepasitikėjimą vieni kitais, bendradarbiavimo stoką, dalijantis specialia įranga ir vykdant bendrą rinkodarą.

Turizmas. Apytiksliai 8 proc. Lietuvos teritorijos tinka rekreaciniams tikslams. Daugiausia rekreacinių teritorijų yra mažiau palankiose ūkininkauti vietovėse. Daug gražių gamtovaizdžių, istorinių, etnografinių ir gamtos paminklų yra visoje šalyje, o ypač Rytų ir Vakarų Lietuvoje. Kaimo turizmo sodybų daugėja, vertinamas poilsis kaime, paklausa yra. Auga tarptautinis turizmas. Taip kaimo žmonės gali gauti papildomų pajamų ir pristatyti klientams šalies kultūrą ir gamtos vertybes. Siūlantys kaime poilsį panaudoja turimus gamtinius išteklius.

Tačiau su atėjusia kaimo turizmo banga išryškėjo neatitikimas tarp turimų žmoniškųjų išteklių ir ekonominių veiksmų. Žmonės, užsiimančius turizmo verslu, neturi elementaraus supratimo apie paslaugų valdymą ir marketingo pagrindus, nėra įgiję tam reikalingų specialių profesinių žinių. Palyginus rekreacijos ir turizmo specialybes įgijusių emigravimo statistikos ro-

diklius, pasirodė, kad tik labai maža dalis baigusiujų dirba pagal specialybę, tačiau ir tie lieka miestuose. Dauguma specialistų išvyksta dirbti animatoriais, paslaugų tiekėjais dėl žymiai patrauklesnių darbo sąlygų tarptautinėje darbo rinkoje.

Poilsį kaime teikiantys žmonės išsakė aštrią kritiką apie Lietuvos gyventojus, atvykstančių į kaimą ilsėtis. Krinta į akis jų nemandagumas, nekultūringumas, cinizmas, šaipymasis iš teikiančių šią paslaugą. Visa tai rodo nepagarba tokį darbą dirbantiems kaimo žmonėms.

Nepasitenkinimas turizmo sferoje bandančių dirbti žmonių kyla ir dėl mokesčių sistemos. Mokėti reikia Mokesčių inspekcijai (už verslo liudijimą), ligonių kasoms, o Sodrai reikia mokėti 300 Lt per mėnesį. Tačiau pakankamas pajamas gali gauti tik poilsio turizmo namai, priimančius daugiau kaip 100 turistų. Mažosios sodybos tokios paslaugų apimtį tiekti negali. Jos gali priimti iki 20 ar 30 žmonių. Iš kitos pusės, į kaimą atvykstantys poilsiautojai, patekę į didelius poilsio namus, randa viešbučio tipo sodybą, kurioje jie neturi ramybės ir negali pailsėti. Didžiosios „kaimo turizmo sodybos“ iš tikrųjų beveik niekuo nesiskiria nuo miesto viešbučių ir negali pasiūlyti tikro poilsio.

Paslaugų kainą turizmo sodybose reguliuoja konkurencija ir poilsio namų įranga. Klientai dažnai nori tokios kainos kaip už naktį „nakvynės namuose“, o reikalauja tokio komforto, kaip viešbutyje. Turizmui teikiama ES parama gali naudotis tik didelės pajamas turintys piliečiai, kurie gali dengti turizmui teikiamos paramos skirtumą. ES teikiama parama sudaro 50 arba 60 proc. (retais atvejais 75 proc.), todėl trūkstamą sumą reikia padengti pačiam pareiškėjui. Kitose ES valstybėse narėse parama kaimo turizmui siekia 100 proc. Poilsio kaime paslaugą teikiantys žmonės turi stengtis atiduoti skolą, patys nebeturėdami galimybės mokytis ir gerinti paslaugų kokybę. Vis tik, nežiūrint įvairių blogybių, turizmo verslas kaime plėtojamas.

Švietimas. Mokyklų uždarymas kaimo vietovėse buvo pagrindinė Lietuvoje vykdomos švietimo politikos kryptis. Gražios frazės, kad vaikui bus geriau, lankant miesto ar miestelio mokyklą, rodo tik tai, ko iš tikrųjų siekta. Apklausus mokytojus, vaikų tėvus ar globėjus, pasirodė, kad prieš uždarant mokyklą, jau prieš dvejus ar trejus metus buvo pradėta skleisti baimę ir siūloma vaikus leisti į kitas mokyklas. Taip sukeltas psichologinis nerimas vertė tėvus kelti savo vaikus į kitas mokyklas. Švietimo atstovai tvirtino, kad mažą kaimo mokyklą išlaikyti neapsimoka, nes valstybei esą tai daug kainuoja, bet paprašius pateikti argumentuotus skaičiavimus, nesulaukta atsakymo.

Yra trys teisiųjų pusės: valstybė, mokiniai ir mokytojai. Valstybė pati savaime neegzistuoja be žmonių. Ją valdo politikai, kurie sako siekiantys gerovės žmonėms ir veikiančius pagal nusibrėžtą valstybės politiką.

Kokie valdžios politikai, tokia ir valstybė. Atkuriant Lietuvos nepriklausomybę padarytos klaidos liks įbrėžta žymė vaikų vaikaičiams, kai buvo stengiamasi pasipelninti, o ne kurti ateitį būsimiems gyventojams. Jasaitis ir daugelis kitų tyrėjų yra išsakę susirūpinimą apie Lietuvoje ryškėjantį gyventojų svetimėjimą ir didėjantį atotrūkį tarp valdžios ir visuomenės (Jasaitis, 2010, p. 9). Per 20 metų buvo vykdoma mokyklų tinklo optimizacija. Nuo 2000 iki 2010 metų uždaryta 990 mokyklų, o mokinių skaičius sumažėjo 163 320 (Jasaitis, 2010, p. 8).

Šie skaičiai verčia susimąstyti. Lietuvos švietimo strategija buvo sukurta kopijuojant bendrą ES strategiją, nepaisant nacionalinių ypatybių, etninio kolorito, nesirūpinant tautinės tapatybės išlikimu. Senųjų ir naujų ES valstybių narių kaip Švedija ir Slovėnija, pavyzdžiai rodo, kad Lietuva galėjo mesti iššūkį sau. Tuo ji būtų parodžiusi savarankiškumą ir norą stiprėti. Nesutarimai su Lenkija dėl gatvių pavadinimų rodo ne paprastą nesuskalbėjimą, o nuo seno vykusią ir tebesitęsiančią dviejų tautų, dviejų valstybių nesantaiką. Taigi mūsų valstybės valdininkai mokyklų uždarymo politiką vykdė, sekdami kitų ES šalių patirtimi, kur kaimas, vienkiemis yra visai kitas darinys, nei Lietuvoje. Lietuvoje vienkiemis ir kaimas atitiktų Bulgarijos ar Vengrijos kalnuose gyvenančių žmonių supratimą, bet ne Vokietijos, kurios kaimas atitiktų Lietuvos miestelį.

Nėra aišku, ar pasitvirtino mokyklų uždarymas finansiniu požiūriu. Vaikai kartais vežiojami trim autobusiukais. Suspėti į būrelius nebeįmanoma, nelieka tam laiko, nes reikia grįžti namo. Veikia ir moralinis faktorius, kai vaikai didelėje mokykloje patiria patyčias. Apklausus tėvus, paaiškėjo, kad nuo 10 iki 20 proc. tėvų pakeitė gyvenamą vietą, išsikėlė į miestus arba išvyko į kitas šalis dėl vaikų, uždarius vietines mokyklas. Nuo 10 iki 20 proc. kaimo mokytojų susirado darbo vietas, o kiti patyrė moralinį stresą, išvyko į miestus ar kitas šalis. Apie 40 proc. uždarytų mokyklų Lietuvoje stovi tuščios, apie 20 proc. – jau išdaužytos ir naikinamos, apie 40 proc. jų pastatų perėmė visuomeninės organizacijos, įvairios firmos, draugijos ir pan. Nenaudojamas mokyklas būtų galima atkurti, taikant neformalųjį ugdymą, panaudoti stovykloms, studentų praktikai bei ekspedicijoms atlikti.

Gilios verslo pagrindų žinios, teoriniai ir praktiniai užsiėmimai turėtų dėstomi jau bendrojo lavinimo mokykloje. Ypač tai svarbu kaimiškose vietovėse dar esančioms mokykloms, nes šių vietovių gyventojams reikia kur kas daugiau žinių, kad galėtų kurti savo verslą ar užsiimti tam tikru amatu. Atsižvelgdama į globalius pasikeitimus pasaulyje, Lietuvos švietimo sistema turėtų įtraukti naujus dalykus į bendrojo lavinimo programas. Reikalingos ir seniai pribrendusios vairavimo pagrindų, etninės kultūros ir kitos programos.

Naujovių pritaikymas kaime, pasidalinant darbus tarp lyčių

Moterys dirba beveik tokius pačius darbus kaip vyrai. Moterų darbai: melžimas, pieno pristatymas į pieno surinkimo punktus, ravėjimas, vaikų priežiūra, šieno, grūdų ir kitų žemės ūkio atsargų parvežimas traktoriumi, malkų skaldymas, visuomeninė veikla. Vyrų darbai: pieno pristatymas į pieno surinkimo punktus, laukų apdirbimas, šieno pjovimas, šieno, grūdų ir kitų žemės ūkio atsargų parvežimas traktoriumi, malkų kirtimas miškuose, malkų skaldymas, visuomeninė veikla. Apklausos rodo, kad moterys rečiau apdirba laukus, nekerta medžių, bet juos genėja, rečiau pjauja žolę, o vyrai rečiau išjungia į visuomeninę veiklą. Nemaža dalis vyrų yra išvykę dirbti į kitas šalis arba į miestus. Tuomet moterys visus darbus dirba ir vaikus prižiūri ir augina vienos.

Kaime šeimas atstovauja moterys, nors iš pirmo žvilgsnio atrodo, kad vyras yra šeimos galva. Finansinė šeimos būklė taip pat dažnai priklauso nuo moters. Moterys tvarko ir kontroliuoja šeimos lėšas. Dažni atvejai, kai moters vardu įregistruojamas ūkis, o ūkio darbus atlieka vyras. Taip vyras stengiasi neprisiimti atsakomybės. Dažniausiai kaime šeimos kuriasi tarp vietinių. Poros formuojasi 5–25 kilometrų atstumu. Tad, gyventojų persikėlimo tendencija dėl šeimos yra nedidelė. Dažniausia jau susiformavusios šeimos išvyksta į miestą ar emigruoja. Jei vyras išvažiuoja studijuoti į miestą, susipažįsta su mergina, tai ši grįžta į kaimą su vyru. Tačiau uždarius mokyklas, tokios šeimos dažnai persikelia į miestelius.

Cituojame: „Lietuvos mokslininkai nustatė, kad gyvulininkystės sektoriuje dirba 30 proc. moterų. Kaimo vietovių plėtra šalyje negali būti grindžiama vien žemės ūkiu: siekiant skatinti perspektyvią ir tvarią kaimo plėtrą būtina diversifikacija ir žemės ūkio sektoriuje, ir už jo ribų. Kaimo vietovėse Lietuvoje gyvenančioms moterims reikia skirti ypatingą politinę dėmesį. Būtina teikti svarią paramą vietos iniciatyvoms ir bendruomenės veiklai, taikyti integruotą požiūrį į kaimo plėtrą, svarbią vietą skiriant moterims. Siekiant kaimo vietovių augimo, užimtumo ir tvaraus vystymosi reikalinga įvairovė. Svarbu stiprinti moterų įsitraukimą ir dalyvavimą naujų ekonomikos sektorių, kaip telekomunikacijų, laisvalaikio paslaugų ir aplinkos gerinimo, veikloje“ (Skurdenienė, Šeškauskaitė, 2010, p. 39).

Apibendrinimas

Remiantis anketų ir interviu analize buvo susumuoti naujovių įsisavinimo bei pritaikymo kaime rezultatai. Galima išskirti trijų lygių gyvulininkystėje ir pieniininkystėje užsiimančius ūkininkus:

- laikančius iki 40–60;
- nuo 60 iki 100;
- nuo 100 iki 300 galvijų.

Žemdirbyste užsiimantys, javus auginantys ūkininkai: pasiskirstė taip:

- turintys iki 20 ha;
- nuo 20 iki 60;
- nuo 60 iki 200–300 ha,

ir didelės bendrovės – nuo 200–300 iki 1000–3000 ha dirbamos žemės.

Atskirą grupę sudaro ūkininkai, laikantys gyvulius ir auginantys javus. Ūkininkai tokį verslą vadina „nemokiu“, t. y. tokiu kuris neduoda pajamų, tik „dėl sąvės“.

Gyvulininkystėje ir pienininkystėje užsiimantys ūkininkai, laikantys iki 40–60 galvijų ir javus auginantys ūkininkai, turintys iki 20 ir nuo 20 iki 60 ha, dažniausiai rėmėsi ES parama. Šios grupės smulkesnieji ūkininkai rečiau įsisavino technikai nusipirkti siūlomą paramą, tačiau 60 proc. gyventojų šia galimybe pasinaudojo. Gyvulininkystėje ir pienininkystėje užsiimantys ūkininkai, laikantys nuo 40–60 iki 100 ir nuo 100 iki 300 galvijų ir raguočių bei javus auginantys ūkininkai, apdirbantys nuo 60 iki 200–300 ir didelės bendrovės – nuo 200–300 iki 1000–3000 hektarų žemės, 90–100 proc. pasinaudojo siūloma parama technikai, materialinei bazei kurti. Įsigilinę į siūlomą kaimo strategiją, įvairiomis ūkio šakomis užsiimantys gyventojai kaime, kaip gyvulininkystėje, pienininkystėje, žemdirbystėje, augalininkystėje, daržovių auginimu ir alternatyviais, ne žemės ūkio verslais (pavyzdžiui, turizmu) greitai perprato siūlomos paramos programas ir pradėjo savo verslą.

Naujovių įsisavinimo kaime modelis

Apie ateities energiją, atsinaujinančius energijos išteklius ūkininkai atsakė vienareikšmiškai – „mielai statytume, įrengtume, naudotume, deja, nėra jokios valstybės rėmimo politikos“. Jau Baltojoje knygoje buvo skelbta, kad iki 2010 metų reikia du kartus (iki 12 proc.) padidinti atsinaujinančiųjų energijos išteklių dalį ES pirminės energijos balanse. Vienas iš pagrindinių Lietuvos tikslų – ieškoti konkurencingų atsinaujinančiųjų ir kitų mažai anglies dvideginio išskiriančių energijos šaltinių ir tapti viena pažangiausių pasaulio šalių, mažinant klimato kaitą, gerinant oro kokybę. Bet atsinaujinantys energijos išteklių sunkiai skinasi kelią Lietuvoje. Priežastys: noras alternatyvios energijos monopolį perimti į vienas rankas, nesugebėjimas bendradarbiauti, ūkininko žodžiais tariant, „ieškojimas pinigų nuosavame darže“. Lietuvoje perspektyvi biokuro gamybos žaliava yra rapsai ir grūdai. Turėtų kurtis verslo įmonės kaime, auginančios papildomus biomasės gamybos šaltinius, naudojant greitai augančius želdinius.

Kaime nuo seno buvo puoselėjamas tautos dvasinumas, dvasiniai ir kultūriniai poreikiai. Jaunų žmonių atėjimas į kaimą prisidėtų prie ekonominių sąly-

gų, kultūros infrastruktūros gerinimo ir patrauklumo gyventi kaime didinimo. Praeityje naudotas metodas – jauniems specialistams sudaryti sąlygas trejiems metus atvykti į kaimą dirbti – yra sėkmingas pavyzdys, kurį galima pritaikyti ir šių dienų modeliui.

Infrastruktūrą tobulinti padėtų, pavyzdžiui, parama medicinos specialistams, kurie įrengtų šeimos klinika kaime. Taip jaunėtų kaimas, gerėtų medicininės pagalbos kaimo gyventojams operatyvumas, aptarnavimo lygis, sveikatos priežiūros paslaugų kokybė. Labai svarbus faktorius – senyvo amžiaus žmonės galėtų dažniau pasitikrinti savo sveikatą. Reikia pripažinti, kad senyvo amžiaus žmonės patiria psichologinę senėjimo traumą ir jiems lankytis pas gydytoją yra svarbus veiksmas, prilygstantis ritualui. Vien senolių apsilankymas pas gydytoją gydo kūną ir dvasią. Kaimo žmonės, paklausti apie sveikatos apsaugą, atsakė, kad „valdžia rūpinasi, kad sveikata blogėtų, gyventojai kuo greičiau išmirtų, kad nereiktų mokėti pensijų. Paskojimai apie ilgą gyvenimą – tik muilo burbulai“.

Išvados

Kaimo vietovės yra tinkama vieta kurtis verslo įmonėms, amatininkų draugijoms, gildijoms, vystyti manufaktūros idėją, stiprinant socialinį ir ekonominį aktyvumą, didinti užimtumą ir mažinti nedarbą. Nors Lietuvos kaimo plėtros vizija 2013 metams – sustiprinti žemės ir miškų ūkio sektoriaus konkurencingumą, teikiant paramą jo pertvarkymui, plėtrai ir naujovių diegimo procesui, skatinant ekologinį ūkininkavimą, tačiau Lietuvai tapus ES nare išryškėjo ir naujos grėsmės kaimui: rizika išnykti kaimams ir vienkiemiams. Sumažėjo socialinis stabilumas, išryškėjo aplinkosaugos pažeidimai, siekiant tenkinti rinkos sąlygas, didinti pajamas, gauti ES paramą ir pasiekti didesnę darbo našumą.

Kaime sunkiai naujus kelius skinasi alternatyvios veiklos, vis dar per didelę priklausomybę nuo žemės ūkio veiklos. Vis dėlto kaime gyvenantys žmonės per pastaruosius metus parodė nepaprastą norą suprasti ir perimti naujoves ir jas įdiegti savo ūkiuose. Pastebimas gebėjimas naudotis moderniomis, informacinėmis technologijomis ir telekomunikacijų tinklais.

Išanalizuotos naujovių įsisavinimo bei pritaikymo kaime dominuojančios patirties gerosios ir blogosios pusės. Apklausus aktyvius ir teikiama finansine parama pasinaudojusius kaimo gyventojus, lyderius, paaiškėjo:

1. Kaime žemės ūkio veikla užsiimantys žmonės niekuo nesiskiria imlumu naujovėms nuo miesto gyventojų. Kai kuriais atvejais jie yra net labiau motyvuoti, gerai suprantantys savo siekius. Stambūs ūkininkai, turintys ne mažiau 40 ar 60 ir daugiau raguočių arba daugiau nei 200 hektarų dirbamos žemės, yra darbštūs ir atkaklūs žmonės, nebijantys rizikuoti, besi-

stengiantys susikurti gerovę savo uždirbtais pinigais. Rašydami projektus ir juos įgyvendindami, jie puoselėja geresnio rytojaus svajones. Įvairiose finansavimo programose dalyvauja energingi kaimo žmonės – asmenybės, turinčios aiškų tikslą, siekiantys palengvinti gyvenimo ir darbo sąlygas. Naujų technologijų įsisavinimas pastūmėjo naudoti našesnius gamybos metodus, bet aplinkosauginiu požiūriu jie dažnai būna žalingi.

2. Naujovės įsisavinamos bei pritaikomos kaime, ir pasidalinant darbais tarp lyčių. Moterys dirba beveik tokius pačius darbus kaip vyrai. Moterys rečiau apdirba laukus, o vyrai rečiau įsijungia į visuomeninę veiklą. Kaime šeimas atstovauja moterys. Finansinė šeimos būklė taip pat dažnai priklauso nuo moters gebėjimų tvarkyti pajamas ir išlaidas. Dažni atvejai, kai moters vardu įregistruojamas ūkis, o ūkio darbus atlieka vyras. Taip vyras stengiasi neprisiimti atsakomybės. Dažniausiai kaime šeimos kuriasi tarp vietinių.

3. Kaime likę ir įsitvirtinę gyventojai aktyviai dalyvauja įvairiose siūlomuose programose ir įsisavina naujoves. Tačiau mažųjų ūkių, turinčių iki 7 galvijų ir iki 5 hektarų žemės pragyvenimo lygis nėra aukštas o jų perspektyvos, o jų perspektyvos – neaiškios.

Šaltiniai

1. Ar po 2013 m. sulauksim paramos? Prieiga per internetą: <<http://www.veidas.lt/ar-po-2013-m-sulauksim-pinigu>> [žiūrėta 2011-02-15].
2. Be ES lėšų žemės ūkis netobulėtų. Prieiga per internetą: <<http://www.veidas.lt/be-es-lesu-zemes-ukis-netobuletu>> [žiūrėta 2011-02-19].
3. Bendžius, A. (1970). Specialiųjų vidurinių mokyklų tinklo kūrimas ir specialistų rengimo plėtimas tarybų Lietuvoje 1944–1968 m. Lietuvos TSR aukštųjų mokyklų mokslo darbai. *Istorija*, XI, p. 45–74.
4. Bičkauskas-Gentvila, L. (1970). Privatinės žemėvaldos apribojimai Lietuvoje ir Vakarų Baltarusijoje (1861–1905 m.). Lietuvos TSR aukštųjų mokyklų mokslo darbai. *Istorija*, XI, p. 121–148.
5. ES parama žemės ūkiui – dėl bado grėsmės. Prieiga per internetą: <<http://www.veidas.lt/es-parama-zemes-ukiui-del-bado-gresmes>> [žiūrėta 2011-02-12].
6. Jasaitis, J. (2010). Pratarinė. *Ekonomika ir vadyba: aktualijos ir perspektyvos*, 3 (2), p. 6–11.
7. KPP – Lietuvos kaimo plėtros 2007–2013 m. strategijos pagrindiniais nuostatos. Prieiga per internetą: <http://www.zum.lt/min/failai/1_2006_06_06_SRATEGIJOS_PAGRINDIN%C4%96S_NUOSTATOS.pdf> [žiūrėta 2011-03-12].
8. Lesčius, V. (1970). Vietinių darbo žmonių deputatų tarybų veikla, vystant statybas Tarybų Lietuvos kaime. (1953–1965). Lietuvos TSR aukštųjų mokyklų mokslo darbai. *Istorija*, XI, p. 5–19.
9. Lietuvos žemės ūkio ateitis – kooperacija. Prieiga per internetą: <<http://www.veidas.lt/lietuvas-zemes-ukio-ateitis-kooperacija>> [žiūrėta 2011-04-13].
10. Luobikienė, I., Butkevičienė, E. Kaimo gyventojų sociokultūrinio portreto bruožai. *Ekonomika ir vadyba: aktualijos ir perspektyvos*, 3 (2), p. 31–39.
11. Mulevičius, L. (2003). *Kaimas ir dvaras Lietuvoje XIX amžiuje*. Vilnius: Lietuvos istorijos institutas.
12. Panamariovas, J. (2003). Žemės ūkio politiko kūrimas ir strategijos įgyvendinimas. *Mano ūkis*, 9. Prieiga per internetą: <http://www.manoukis.lt/print_forms/print_st_z.php?s=207&z=14> [žiūrėta 2011-02-10].
13. Ribašienė, E., Kairytė, Laei, E. Kaip Lenkija naudoja ES paramą kaimui. Prieiga per internetą: <http://www.manoukis.lt/print_forms/print_st_z.php?s=985&z=46> [žiūrėta 2011-02-15].
14. Skurdenienė, I., Šeškauskaitė, D. (2010). Lyderių vaidmuo Lietuvos kaime: ekonominio išsivystymo ir lyčių lygybės aspektai. *Ekonomika ir vadyba: aktualijos ir perspektyvos*, 3 (2), p. 39–48.
15. Vaičiūnas, A. Lietuva gali prarasti 500–800 mln. Lt ES paramos kaimui. Prieiga per internetą: <<http://www.zebra.lt/lt/naujienos/verslas/a-vaiciunas-lietuva-gali-prarasti-500-800-mln-lt-es-paramos-kaimui-216128.html>> [žiūrėta 2011-05-11].
16. Varakauskas, R. Lietuvos ir Livonijos santykiai Gedinimo valdymo laikotarpiu (1316–1341) valdymo laikais. Lietuvos TSR aukštųjų mokyklų mokslo darbai. *Istorija*, XI, p. 179–197.
17. Vosyliūtė, A. Kaimas: erdvė ir žmogus. *Ekonomika ir vadyba: aktualijos ir perspektyvos*, 3 (2), p. 12–22.

Šeškauskaitė, D.

Implementation of Socio-economic and Socio-cultural Innovations in Rural Areas

Summary

Rural areas are suitable for the creation of businesses and trades associations, guilds, manufaktura's idea for raising social and economic life activity in order to increase employment in the countryside. Lithuanian Rural Development Vision for 2013 is to strengthen the agricultural and forestry sector's competitiveness by supporting restructuring, development and innovation process, to increase the

environmental and landscape value, to improve the quality of life in rural areas and promote a more diverse economic activity to create favorable conditions for the social activities at the national level. Lithuania's EU membership were evident at the village of threatening evils disappear risk villages in the country as Lithuania's remarkable, unique image of the scale. Waned social stability and highlighted the

environmental damage in order to meet market conditions, increase income, get assistance and get better performance. Hard-carving new paths in the village of alternative activities, a high dependence on agricultural activities in rural areas. People living in rural areas over the past year has shown a remarkable willingness to understand and absorb innovations and introduce them to his farm. It shows the ability to use modern information technology and telecommunications networks.

Interviews with rural activists and farmers, who were able to use EU financial support, show rural people as able to use innovations. In this regard they are no different from the urban population, and in some cases, they are more motivated, well understand their aspirations. Large-scale farmers with less than 40 or 60 or more cattle or more than 200 hectares of arable land, is a hard-working and tenacious people, who are not afraid to risk attempting to create their own well-being of their earned money in contributing to the quality of life, writing projects, to implementing and fostering a better tomorrow's dreams. Various funding programs involving vigorous rural people - individuals, with their objective and in order to survive, to facilitate the living conditions of their wealth, improve productivity, efficiency and working conditions. Rural residents are able to raise their standard of living and fast becoming familiar to the innovations and to adopt them.

In order to implement the Lisbon Strategy goals and enhancing the competitiveness of Lithuanian agriculture carried out in the process of farm consolidation, promotion of primary agricultural production, productivity and competitiveness. Farmers with large farms, are invited to invest in new technologies, equipment and innovative methods in agricultural production. The aim is to create added value and higher quality products. These farmers make use of almost all offered support for innovation and improvement of their farms. However, small farms are displaced by large-scale farms. Owners of small farms do not bear the competitive-

ness, do not create new jobs, but they preserve the cultural and national identity and servr for survival of the villages. The idea is to attract young people to engage in agricultural activities in order to create a better land use. But young farmers wishing to receive assistance must be registered property. They must have their own and rented land.

Young farmers take over the innovation, to absorb, but not ripened farming tradition, according to environmentally friendly resources.

Job creation is a new agricultural policy, marketing gimmick, and adaptation of rural people. Innovation and ideas are absorbed and adapted to the village to the sharing of work between the sexes. Women work in much the same work as men. It creates a family in the village mostly among the locals, trying to find a pair in 5-25 kilometers distance. Thus, the population trend of moving the family is small. Often already formed a family moves into the city or emigrate. However, the closure of schools stimulated young families often to move into towns or emigrate. Village women often represent the families, at first glance, it seems that men are head of the family. The financial condition of the family also often depends on the woman and the financial flow controlled by a woman. There are a lot of cases, where a woman is registered on behalf of farm, although a man is a real owner of the farm. It shows a man as trying not to assume responsibility.

Based on questionnaires, interviews and their analysis, was added innovative ideas for rural development. It can be stated that the village remained entrenched in the population and actively participate in various programs offered and the uptake of innovation in rural areas. However, small farms, with cattle and up to 7 to 5 ha of land perspectives aren't clear.

Keywords: rural development, innovation, realisation, adaptation in rural areas, improving the quality of rural policy.

Straipsnis recenzuotas.

Straipsnis gautas 2011 m. rugsėjo mėn., priimtas 2011 m. gruodžio mėn.

The article has been reviewed.

Received in September 2011; acceptep in December 2011..